

Vzpostavljanje e-spomenikov
Velika priložnost Novomeščanov

Dr. Jože Gričar, zaslužni profesor, maturanti 1960
Odbor za e-promocijo kulturne dediščine Novega mesta
S pomočjo ChatGPT

Srečanje maturantov novomeške gimnazije
Narodni dom Novo mesto, 15. oktobra 2026

E-spomeniki Novomeščanom

Z vzpostavljanjem e-spomenikov imamo v Novem mestu nekaj izkušenj. Navajamo primere:

Internetno spominsko obeležje Novomeščanom, ki so predlagali ustanovitev gimnazije. Občinski praznik Mestne občine Novo mesto, 7. april 2018.
E-spomenik Rastoča knjiga jubilejnih e-knjig srednjih šol v Sloveniji, 2019.
E-spomenik Frančiškan z rastočo knjigo v Novem mestu, 2020.
E-spomenik pisateljici Ilki Vašte, 2020.
E-spomenik Življenje Novomeščana Borisa Andrijaniča, mag. farmacije, 2020.
E-spomenik profesorju Marjanu Dobovšku, 2025.
E-spomenik maturantom novomeške gimnazije, 2026.

Na podlagi dobrih izkušenj *priporočamo vzpostavljanje e-spomenikov.* Maturanti novomeške gimnazije želimo pri tem sodelovati.

Osrednja vprašanja in možni odgovori

1. Zakaj vzpostavljati e-spomenike?
Ker velik del zgodovinskega in kulturnega spomina obstaja razpršeno: v knjigah, arhivih, knjižnicah, časopisih, fotografijah, zasebnih zbirkah, na spletnih straneh in predvsem v spominu ljudi.
E-spomenik lahko to gradivo *poveže, ohrani in naredi dostopno širši javnosti.*
Fizični spomenik stoji na določenem kraju; e-spomenik pa je dostopen kjer koli in kadar koli ter se lahko stalno dopolnjuje z novimi dokumenti, pričevanji in spoznanji.

E-spomeniki omogočajo, da dragoceni ljudje, dogodki in dosežki ne izginejo iz skupnega spomina samo zato, ker jim ni bil postavljen fizični spomenik.

2. Katerim osebam, dogodkom, podjetjem, ustanovam, dosežkom in krajem bi bilo vredno vzpostaviti e-spomenik?
Tistim, ki so pomembno prispevali k razvoju Novega mesta, Dolenjske, Slovenije ali širšega prostora. To so lahko pomembne osebnosti iz izobraževanja, znanosti, kulture, gospodarstva, zdravstva, športa in javnega življenja; prelomni zgodovinski dogodki; podjetja in ustanove, ki so oblikovali razvoj mesta; pomembni kulturni, gospodarski, tehnološki in družbeni dosežki ter kraji, stavbe in objekti, povezani z zgodovino mesta.
Pomembno je vključevati tudi *manj znane zgodbe*, ki so pomembne za razumevanje življenja in razvoja skupnosti.

3. Kdo naj predlaga in kdo naj sodeluje pri nastajanju e-spomenikov?
Predlaga jih lahko vsakdo: posamezniki, družine, maturanti, društva, šole, knjižnice, muzeji, arhivi, podjetja, krajevne skupnosti, raziskovalci in druge organizacije. Posebna vrednost nastane, kadar pri istem e-spomeniku sodelujejo ljudje z različnimi znanji in viri. Nekdo pozna zgodbo, drugi ima fotografijo, tretji dokument, četrti zna preveriti zgodovinska dejstva, peti pa gradivo digitalno uredi. *E-spomenik je zato lahko tudi e-spomenik sodelovanju.*

4. Katere vire in gradiva naj e-spomenik povezuje?
E-spomenik naj ne podvaja gradiva, ki je že kakovostno digitalizirano drugje, ampak naj ga predvsem *odkriva, povezuje in postavlja v razumljiv kontekst.* Povezuje lahko fotografije, dokumente, pisma, časopisne članke, knjige, zemljevide, plakate, pričevanja, življenjepise, video in zvočne posnetke ter povezave na dLib.si, muzejske, arhivske, knjižnične in druge zanesljive digitalne zbirke. Pomemben del e-spomenika so tudi *viri in povezave*, ki obiskovalcu omogočajo nadaljnje raziskovanje.

5. Kako zagotoviti verodostojnost, kakovost in trajnost e-spomenikov?
Vsak e-spomenik naj jasno navaja vire, avtorje oziroma pripravljavce, datum objave in datum zadnje dopolnitve. Dejstva naj bodo, kadar je mogoče, preverjena v več neodvisnih virih. Ločevati je treba med dokumentiranimi dejstvi, osebnimi spomini in interpretacijami. Upoštevati je treba avtorske pravice, varstvo osebnih podatkov in druga pravila objavljanja. E-spomenik naj ne bo razumljen kot enkrat dokončano besedilo. *Lahko raste, se dopolnjuje in po potrebi tudi popravlja.*

6. Kako lahko pri ustvarjanju e-spomenikov pomagajo umetna inteligenca in druga digitalna orodja?
Umetna inteligenca lahko pomaga pri iskanju in urejanju gradiva, pripravi povzetkov, oblikovanju časovnic, primerjanju virov, prevajanju, pripravi opisov, prepoznavanju povezav med osebami in dogodki ter pri pripravi vprašanj za nadaljnje raziskovanje. Pomaga lahko tudi ljudem, ki nimajo posebnega računalniškega znanja, da svoje spomine in gradiva lažje spremenijo v urejeno digitalno zgodbo. Toda umetna

inteligenca ne sme postati nadomestilo za preverjanje. *Človek ostaja odgovoren za izbor, presojo, preverjanje in objavo vsebine.*

7. Kako povezati e-spomenike v rastočo digitalno zbirko zgodovine in dediščine Novega mesta?
Posamezni e-spomeniki dobijo mnogo večjo vrednost, če so med seboj povezani. Vzpostaviti je mogoče skupni portal *Rastoča zbirka e-spomenikov Novega mesta*, na katerem bi bilo mogoče e-spomenike iskati po osebah, dogodkih, obdobjih, krajih, ustanovah in področjih dejavnosti. E-spomeniki bi bili med seboj povezani tudi vsebinsko. E-spomenik posamezniku bi na primer vodil do njegove šole, podjetja, zgodovinskega dogodka ali kraja, s katerim je bil povezan. Tako bi postopoma nastajal *digitalni zemljevid spomina Novega mesta.*

8. Kdo bo imel koristi od e-spomenikov – danes in v prihodnosti?
Koristi bodo imeli zdajšnji in prihodnji Novomeščani, učenci in dijaki, študenti, učitelji, raziskovalci, zgodovinarji, novinarji, kulturne in turistične organizacije, podjetja, izseljenci, obiskovalci mesta ter vsi, ki jih zanimata Novo mesto in njegova zgodovina.
Posebno pomembni so starejši prebivalci. Imajo znanje, izkušnje, dokumente in osebne spomine, ki jih pogosto ni mogoče najti v uradnih arhivih. S sodelovanjem pri e-spomenikih lahko to dragoceno znanje *predajo naslednjim generacijam*.

9. Kaj bi o Novem mestu čez 50 ali 100 let vedeli naši zanamci, če bi začeli njegove e-spomenike sistematično ustvarjati danes?
Vedeli bi mnogo več kot samo imena, datume in velike zgodovinske dogodke. Videli bi, *kako je mesto živelo, kdo ga je ustvarjal, kako so ljudje sodelovali, katere težave so reševali, kaj so ustvarili in katere vrednote so prenašali med generacijami.*

10. Kako začeti?
Danes imamo posebno priložnost. Še vedno lahko vprašamo ljudi, ki so bili priče pomembnim dogodkom druge polovice 20. in začetka 21. stoletja. Še vedno obstajajo zasebne fotografije, pisma, dokumenti in zgodbe, ki niso digitalizirani. Čez nekaj desetletij številnih teh možnosti ne bo več. Zato je smiselno začeti zdaj.

Od digitalnega zapisa do darila prihodnjim generacijam

E-spomenik se tako iz »digitalnega zapisa preteklosti« spremeni v *darilo prihodnjim generacijam.* Posebna moč zamisli rastoče zbirke e-spomenikov Novega mesta je prav v tem, da ne gre samo za digitalizacijo zgodovine. Gre za organizirano sodelovanje Novomeščanov pri odkrivanju, preverjanju, ohranjanju, povezovanju in posredovanju njihovega skupnega spomina.
Vsakdo lahko nekaj prispeva. Nekdo zgodbo, drugi fotografijo, tretji dokument, četrti strokovno znanje, peti digitalno spretnost.

Če znanje povežemo, spomin ostane. Če ga digitalno ohranimo, lahko potuje med generacijami.